

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Wspólnototwórczy wymiar przekładu. Casus XXI-wiecznych przekładów górnośląskich

Author: Karolina Pospiszil

Citation style: Pospiszil Karolina. (2019). Wspólnototwórczy wymiar przekładu. Casus XXI-wiecznych przekładów górnośląskich. "Przekłady Literatur Słowiańskich" (T. 9, cz. 2 (2019), s. 79-102), doi 10.31261/PLS.2019.09.02.05

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Wspólnototwórczy wymiar przekładu *Casus* XXI-wiecznych przekładów górnosląskich^{*}

Community-Creating Function of Translation Case of Twenty-First-Century Translations into Upper-Silesian

Karolina Pospizil

<https://orcid.org/0000-0001-7622-5394>

UNIVERSITY OF SILESIA IN KATOWICE

karolina.pospizil@us.edu.pl

Data zgłoszenia: 4.02.2018 r. | Data akceptacji: 31.05.2018 r.

ABSTRACT | Existence of Upper-Silesian ethnic minority has been confirmed by two national censuses carried out in the years 2002 and 2011. It is also the largest minority residing in the territory of the Republic of Poland. However, the Polish state does not recognize the existence of Upper Silesians in legal terms. At the same time, for Upper Silesians themselves the struggle for recognition of their culture, language and community is a serious matter. In the present article the author discusses the role of creating and strengthening Upper-Silesian community played by culture, especially by literature and literary translation.

^{*} W tym artykule skupiam się wyłącznie na polskiej części Górnego Śląska, w części należącej do Republiki Czeskiej nie rozwinęła się w znaczącym stopniu działalność przekładowa na etnolect/język/dialekt śląski, choć powstają teksty pisane po śląsku (w jednej z odmian śląszczyzny), zob. np. J. Schlossarková, 1998: *Co na Prajszke se stalo a co povědalo*. Opava, Máfy Slezsko.

KEYWORDS | Upper-Silesia, community, minority language, subversion, struggle for acceptance, power

W 2008 roku Zbigniew Kadłubek w swoich pisanych po śląsku *Listach z Rzymu* stwierdził, że używa języka, którego nie ma¹, a skoro nie ma języka, czy można mówić o wspólnocie? Przecież język uważa się często za jeden z warunków istnienia danej wspólnoty etnicznej czy narodowej². Kwestie językowe są niemal nierozzerwalnie związane z samoświadomością różnego typu grup etnicznych od wczesnej nowoczesności, a w XIX wieku zyskują także na szerszą skalę znaczenie polityczne³. Jednak dopiero od drugiej połowy XX wieku, wraz z falą dekolonizacji i związanej z nią migracji, a także z rozwojem studiów postkolonialnych i postzależnościowych, większą wagę przywiązuje się do języków/etnolektów małych wspólnot czy też języków i kultur zagrożonych wyginięciem⁴.

Trudno oczywiście porównywać sytuację wspólnot nieodwracalnie zmienionych po doświadczeniu kolonialnym czy „nowych” zbudowanych na niej mniejszości z mniejszościami autochtonicznymi, regionalnymi i mikroregionalnymi. Warto jednak podkreślić podobieństwo doświadczeń wymienionych wspólnot, między innymi „odebranie głosu”⁵, deprecjonowanie etnolektu, dialektu czy języka danej wspólnoty; próby stworzenia — na przykład poprzez edukację

- 1 Z. Kadłubek, 2012: *Listy z Rzymu*. Kotórz Mały, Silesia Progress, s. 37.
- 2 B. Anderson, 1997: *Wspólnoty wyobrażone. Rozważania o źródłach i rozprzestrzenianiu się nacjonalizmu*. S. Amsterdamski, przeł. Warszawa, Fundacja im. Stefana Batorego—Kraków, Znak. Por. np. H. Gladkova, 2008: *Identyfikacje języka jako obraz identyfikacje naroda (symboly, nastroje, postoje a realita)*. W: S. Gajda, red.: *Tożsamość a język w perspektywie slawistycznej*. Opole, Wydawnictwo UO, s. 97—114; A. Cole, J.-B.P. Harguindeguy, eds., 2014: *The Politics of Ethnolinguistic Mobilization in Europe. Language Matters*. New York, Routledge; T. Wicherkiewicz, 2011: *Języki regionalne w Europie Środkowo-Wschodniej — nowa jakość w polityce językowej, nowy wymiar tożsamości*. „Język, Komunikacja, Informacja”, nr 6, s. 71—78.
- 3 R. Szul, 2014: *Kwestia językowa a kształtowanie się politycznej mapy Europy i świata. Tendencje ogólne i najnowsze zmiany*. „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Geographica Socio-Oeconomica”, nr 17, s. 31—62; R. Szul, 2012: *Kwestia językowa w dziejach. Zarys problematyki*. „Studia z Geografii Politycznej i Historycznej”, t. 1, s. 69—94.
- 4 Por. T. Bilczewski, 2014: *Imagi-natio. Przekład a wspólnota wyobrażona*. „Poznańskie Studia Polonistyczne. Seria Literacka”, nr 23, s. 63—77; O. Castro, S. Mainer, S. Page, 2017: *Introduction: Self-Translating, from Minorisation to Empowerment*. W: O. Castro, S. Mainer, S. Page, eds.: *Self-Translation and Power: Negotiating Identities in European Multilingual Contexts*. London, Palgrave Macmillan, s. 1—23. O twórczości etnolektalnej w Polsce zob. K. Pospiszil, 2018: *Literatury przepływow? Kilka uwag o literaturach etnolektalnych*. „Anthropos?”, nr 27, s. 137—151.
- 5 O grupach uciszonych zob. np. M. Houston, Ch. Kramarae, 1991: *Speaking from Silence: Methods of Silencing and of Resistance*. „Discourse and Society”, vol. 2, no. 4, s. 387—399.

szkolną oraz różnego typu teksty kultury (zwłaszcza kultury masowej) — poczucia przynależności do innej, hegemonicznej wspólnoty, uwewnętrznienia jej wzorców oraz kultury i języka, a co za tym idzie również określonych stereotypów i autostereotypów⁶. Zjawiska te, a także walkę o uznanie, politykę tożsamościową czy politykę różnicy⁷ można analizować komparatywnie, uwzględniając podobieństwa i odmienności wspólnot. Takie analizy, po dostosowaniu narzędzi wypracowanych przez studia postkolonialne, mogą prowadzić do interesujących wniosków, czego potwierdzeniem są między innymi badania Centrum Badań nad Dyskursami Postzależnościowymi⁸ czy sięganie przez wielu naukowców po — czasem samoistnie nasuwające się — porównania: Górnoślązaków i Rusinów Karpaccich (Ewa Michna⁹), Górnoślązaków i Irlandczyków (Peadar de Burca¹⁰), Ślązaków i kultur indygennych Ameryki Północnej (Zbigniew Kadłubek, Eugenia Sojka i in.¹¹) czy wreszcie Ślązaków i Katalończyków¹².

6 Zob. P. Read, 1994: *Post-Colonialism and the Native Born*. „Canadian Journal of Native Studies”, vol. 14, no. 2, s. 377—390.

7 Zagadnienie to badała między innymi Ewa Michna. Zob. E. Michna, 2014: *Odrębność językowa małych grup etnicznych i jej rola w procesach walki o uznanie oraz polityce tożsamości. Analiza porównawcza sytuacji Rusinów Karpaccich i Ślązaków*. „Studia Humanistyczne AGH”, t. 13 (3), s. 115—130; Eadem, 2008: *Śląskie i karpackorusińskie dylematy tożsamościowe. Aspiracje narodowe śląskich i karpackorusińskich liderów etnicznych. Próba analizy porównawczej*. W: A. Sakson, red.: *Ślacy, Kaszubi, Mazurzy i Warmiacy — Między polskością a niemieckością*. Poznań, Instytut Zachodni, s. 415—435.

8 Centrum tworzą między innymi Małgorzata Czerwińska, Aleksander Fiut, Hanna Gosk, Ryszard Nycz. Więcej informacji o CBDP: <http://www.cbdp.polon.uw.edu.pl/> [dostęp: 20.12.2017].

9 Por. przypis 7.

10 P. de Burca, [online]: *Wolność dla Śląska*. „Gazeta Wyborcza. Katowice”, z 15 października. Dostępne w Internecie: <http://katowice.wyborcza.pl/katowice/7,35063,22510932,peadar-de-burca-freedom-for-silesia.html> [dostęp: 20.12.2017].

11 Tej tematyki dotyczyła część wystąpień podczas konferencji „Indigenous Expressions of Culture. Canadian and Polish Upper Silesian Perspectives”, która odbyła się 26—28 kwietnia 2017 roku na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Śląskiego. Por. np. tematy wystąpień: Z. Kadłubek, [online]: *Constructing Indigeneity of Upper Silesia*; E. Sojka, [online]: *Approaching Silesianness in the Context of Indigenous Methodologies*. Dostępne w Internecie: http://www.ocs.us.edu.pl/public/conferences/2/schedConfs/2/program-en_US.pdf [dostęp: 20.12.2017].

12 Zwłaszcza w czasie dyskusji po referendum niepodległościowym w Katalonii. Por. np. T. Bielecki, [online]: *Co ma wspólnego Katalonia z Korsyką, Flandrią czy śląskimi autonomistami. Czyli UE wobec separatystów*. „OKO.Press”, z 8 października. Dostępne w Internecie: <https://oko.press/wspolnego-katalonia-korsyka-flandria-slaskimi-autonomistami-czyli-ue-wobec-separatystow/> [dostęp: 10.01.2018]; J. Henley, F. Sheehy, G. Swann, C. Fenn, [online]: *Beyond Catalonia: Pro-independence Movements*

Na fali wspomnianej walki o uznanie, opisanej już wyczerpująco między innymi przez Anthony'ego D. Smitha czy Nicole Dołowy-Rybińską¹³, etniczność, zwłaszcza zaś etniczność mniejszościowa, stała się „cenioną wartością kulturową”¹⁴, czymś, co trzeba chronić, bo znajduje się w stanie zagrożenia — mniejsza o to, czy owo niebezpieczeństwo jest realne czy wymaginowane. W Europie Środkowej procesy te przybrały na sile dopiero po transformacji ustrojowej, co związane było między innymi ze zmianą prawa¹⁵, zniesieniem cenzury i pojawieniem się możliwości samowrażenia, przeciwstawienia się opresji kulturowej większości. E. Michna podkreśla, że walka o uznanie wiąże się też z aspektami praktycznymi, bowiem państwo, prawnie uznając mniejszość etniczną czy narodową, zobowiązuje się do jej ochrony i wsparcia w pielęgnowaniu tradycji, kultury i języka, również wsparcia finansowego¹⁶. Takie uznanie ma wymiar prestiżowy, legitymizuje istnienie danej grupy, potwierdza jej tożsamość.

W przypadku wspólnoty górnośląskiej wspomniana walka o uznanie trwa. Przebiega ona przede wszystkim na trzech płaszczyznach:

- polityczno-społecznej — ugrupowania śląskie, różnego typu spotkania dotyczące przeszłości i przyszłości Górnego Śląska, jego kultury, odrębności bądź jej braku i in.;
- emocjonalno-tożsamościowej — próby wskazania odrębności, swoistości wspólnoty regionalnej/mikroregionalnej, tworzenie narracji tożsamościowych, nie zawsze mających swoje odbicie w literaturze czy sztuce, próby określenia, czym jest „śląskość” czy wyznaczenia jej granic;
- kulturowej — publikacje tekstów literackich, spotkania autorskie, konferencje, działalność wydawnicza, przekłady, próby i projekty kodyfikacji etnolektu śląskiego.

in Europe. Dostępne w Internecie: <https://www.theguardian.com/world/ng-intellectual/2017/oct/27/beyond-catalonia-pro-independence-movements-in-europe-map> [dostęp: 10.01.2018].

13 Zob. A.D. Smith, 2009: *Etniczne źródła narodów*. M. Głowacka-Grajper, przeł. Kraków, Wydawnictwo UJ; N. Dołowy-Rybińska, 2011: *Języki i kultury mniejszościowe w Europie: Bretończycy, Łużycanie, Kaszubi*. Warszawa, Wydawnictwo UW.

14 N. Dołowy-Rybińska, 2011: *Języki i kultury mniejszościowe w Europie...*, s. 23—24.

15 Zob. Ustawa z dn. 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym (Dz.U. 2005, nr 17 poz. 141). Por. Universal Declaration of Linguistic Rights [Barcelona 1996]. Dostępne w Internecie: http://www.culturalrights.net/descargas/drets_culturals389.pdf [dostęp: 10.01.2018]; Europejska karta języków regionalnych lub mniejszościowych [Strasburg 1992]. Dostępne w Internecie [polski przekład]: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20091371121/O/D20091121.pdf> [dostęp: 10.01.2018].

16 E. Michna, 2014: *Odrębność językowa małych grup etnicznych...*, s. 116—117.

Wydaje się, że działania podejmowane jednocześnie na wspomnianych płaszczyznach są o tyle intensywniejsze i ważniejsze dla wspólnoty, o ile mocniej odczuwane jest jej zagrożenie. Z jednej strony może nim być napór centrum kulturowego i jego wzorców, z drugiej zaś — nie tylko świadomość umierania kultury wynikającego z systematycznego zmniejszania się liczby jej użytkowników, ale także niepewność tożsamości tej wspólnoty. Jest to charakterystyczne dla społeczności pogranicznych, wielojęzycznych, które w toku swoich dziejów odnosić musiały się do różnych centrów politycznych i kulturowych oraz dokonywać nieraz dzielących wspólnotę jasnych wyborów narodowościowych¹⁷ — a znaczną część tych społeczności, w tym górnośląską, charakteryzowały raczej postawy a-narodowe czy „narodowo obojętne”¹⁸. W kontekście płynności, a nawet niedookreśloności tożsamości wspólnoty, język jawi się jako coś stałego, choć przecież i w zakresie kodyfikacji śląszczyzny nie uzyskano pełnego konsensusu¹⁹; jednakże coraz więcej badaczy, a przede wszystkim działaczy górnośląskich, uznaje policentryczność i wielowariantowość etnolektu, co widać np. w najnowszej propozycji kodyfikacji — *śląbikörzowym szrajbõnku*²⁰, w której uwzględniono regionalne różnice fonetyczne (np. „Ö, ö — normalne ‘o’ na wschodzie, ‘ou’ wele Ôpolõ, ‘au’ wele Koźlõ, jak we »trõwa« abo »farõrz«²¹).

- 17 Por. np. T.M. Wilson, H. Donnan, 2005: *Territory, Identity and the Places In-Between. Culture and Power in European Borderlands*. W: T.M. Wilson, H. Donnan, eds.: *Culture and Power and the Edges of the State. National Support and Subversion in European Border Regions*. Münster, LIT Verlag, s. 1—30.
- 18 T. Kamusella, 2016: *Upper Silesia in Modern Central Europe. On the Significance of the Non-national/a-national in the Age of Nations*. W: J. Bjork, T. Kamusella, T. Wilson, A. Novikov, eds.: *Creating Nationality in Central Europe, 1880—1950. Modernity, Violence and (Be)longing in Upper Silesia*. New York, Routledge, s. 8—52.
- 19 O procesie kodyfikacji zob. np. T. Kamusella, 2013: *The Silesian Language in the Early 21st Century: A Speech Community on the Rollercoaster of Politics*, „Die Welt der Slaven”, no. 58 (1), s. 1—35; M. Siuciak, 2012: *Czy w najbliższym czasie powstanie język śląski?* „Poznańskie Studia Polonistyczne. Seria Językoznawcza”, t. 19, z. 2, s. 31—44; A. Czesak, 2015: *Współczesne teksty śląskie na tle procesów językotwórczych i standaryzacyjnych współczesnej Słowiańszczyzny*. Kraków, Księgarnia Akademicka; B. Wyderka, 2004: *Język, dialekt czy kreol?* W: L.M. Nikjowski, red.: *Nadciągają Ślązacy. Czy istnieje narodowość śląska?* Warszawa, Scholar, s. 187—215; M. Myśliwiec, 2013: *Ślõnskõ godka — przasnõ folklor czy język regionalny?* „Przegląd Prawa Konstytucyjnego”, nr 3, s. 99—120.
- 20 Stworzony w dużej mierze dzięki współpracy dwóch stowarzyszeń: Pro Loquela Silesiana oraz Towarzystwa Piastowania Mowy Śląskiej. Zob. R. Adamus i in., 2010: *Gõrnoślõnski Śląbikõrz*. Chorzów, Pro Loquela Silesiana; M. Syniawa, 2010: *Śląbikõrz niy dlõ bajtli, abo lekcyje ślõnskiej gõdki*. Chorzów, Pro Loquela Silesiana. Od 2010 roku w *śląbikörzowym szrajbõnku* można pisać hasła do śląskiej Wikipedii.
- 21 Cytuję „instrukcję dla czytelnika” publikowaną w przekładzie *A Christmas Carol* Charlesa Dickensa na śląski: Ch. Dickens, 2017: *Godniõ pieśń*. G. Kulik, przeł. Kotorz Mały, Silesia Progress. Podobne „instrukcje” pojawiają się w śląskich książkach publikowanych przez wydawnictwo Silesia Progress.

Odrębną kwestią, zasługującą na szeroko zakrojone badania socjolingwistyczne, jest czytelność zasad kodyfikacji dla użytkowników śląszczyzny, zwłaszcza zaś użytkowników niewykształconych, niedziałających aktywnie na polu kultury i nauki czy wspomianej walki o uznanie²². Dość szeroko dyskutowano — ale przede wszystkim w kręgach naukowców i działaczy społecznych — dwie propozycje zapisu etnolektu śląskiego: stworzony w latach 30. XX wieku alfabet Feliksa Steuera (obecnie używany przez poetę Karola Gwóźdź²³ i propagowany przez nielicznych aktywistów, między innymi przez Bartłomieja Wanot²⁴) oraz stosowany w większości najnowszych publikacji *śląbikōrzowy szrajbōnek*, o którym już była mowa. Trzeba jednak zaznaczyć, że część tych dyskusji jest niemerytoryczna, bazuje na emocjach (najczęściej negatywnych), stereotypach i uprzedzeniach²⁵. Jest to jednak temat na inny artykuł.

Rozwijanie twórczości w tym etnolekcie, równoległe do starań o uznanie śląskiego za język regionalny, ma być podbudową tożsamości, usankcjonowaniem jej istnienia, a także szkieletem wspólnoty. Twórczość rozumiem tutaj szeroko, jako działalność kulturową, bowiem zaliczyć do niej należy nie tylko literaturę pisaną po śląsku i przekładaną na śląski, ale także śląską wersję Facebooka czy Wikipedii, różnego typu śląskojęzyczne programy i aplikacje (w tym translatory), portal informacyjny²⁶, aktywność „Nowych

22 Nie tylko kodyfikacja ortografii budzi wiele kontrowersji, podobnie jest także z opracowanym przez Grzegorza Kulika anotowanym korpusem języka śląskiego oraz z kwestiami dotyczącymi śląskiej gramatyki, którą opisać i ujednoczyć stara się również Kulik. Wiele rozmów na ten temat toczonych jest w prasie, zwłaszcza internetowej, oraz na różnych forach internetowych i w grupach powstałych w serwisach społecznościowych. Recepcję tych działań także należałoby zbadać, zwłaszcza w badaniach ankietowych. (O korpusie zob.: G. Kulik, [online]: *Projekt Taśka*. Dostępne w Internecie: <https://grzegorzkulik.pl/pl/projekt-taska/> [dostęp: 14.06.2018]. Korpus w ograniczonej jeszcze formie dostępny jest w Internecie: https://silling.org/kontext/first_form?corpname=silesian [dostęp: 20.01.2019]). Bardzo ciekawa dyskusja między Kulikiem a Dariuszem Jerczyńskim, dotycząca nie tylko zapisu, ale i słownictwa śląskiego, toczyła się na łamach „Wachtyrza” (dostępne w Internecie: <https://wachtyrz.eu/haja-o-anong-strzedniostoroczeczyli-jak-nie-pisac-po-slasku/> [dostęp: 14.06.2018; pod tekstem znajdują się odnośniki do polemiki, do 14 czerwca 2018 roku opublikowano już 5 dość obszernych artykułów]).

23 K. Gwóźdź, 2010: *Mysli ukryte*. Siemianowice Śląskie, Hologram.

24 Zob. np. B. Wanot, [online]: *Blog młodego Górnioślązaka*. Dostępne w Internecie: <https://wanot.wordpress.com/> [dostęp: 14.06.2018].

25 Zob. np. T. Semik, B. Cząstka-Szymon, [online]: *Śląski to język pełny wulgaryzmów. Uczą się ich dzieci*. [Wywiad]. „Nasze miasto: śląskie”, z 12 marca. Dostępne w Internecie: <http://slaskie.naszemiasto.pl/artykul/slaski-to-jezyk-pelny-wulgaryzmow-uczacie-ich-dzieci,814710.art,t,id,tm.html> [dostęp: 14.06.2018].

26 Od lutego 2018 roku działa wielojęzyczny śląski portal informacyjny Wachtyrz (informacje po polsku, czesku, śląsku, niemiecku i po angielsku. Dostępne w Internecie: <http://wachtyrz.eu/> [dostęp: 1.02.2018].

Ślązaków²⁷, komercyjne promowanie etnolektu (np. działalność Gryfnie czy Geszeftu²⁸, kampanie reklamowe po śląsku²⁹, powstanie śląskiego biura tłumaczeń³⁰ itd.), oryginalne utwory muzyczne i/lub covery i in. Sankcjonowanie etnolektu poprzez jego użycie, próby jego kodyfikacji i walka o uznanie są typowym zjawiskiem w procesie tworzenia się wspólnot etnicznych i narodowych, na co zwraca uwagę Hana Gladkova:

Je zákonité, že první fáze národních hnutí je fází vědeckého zájmu o jazyk a jeho dějiny [...], což je způsob, jakým se potvrzuje existence určité etnické skupiny oproti skupinám jiným. Uvědomění si vlastního jazyka je zároveň uvědoměním si vlastní odlišné etnicity [...] a prvním krokem k požadavkům vytvoření národa jako národa etnického, který se má stát garantem dalšího uchování této vědomé etnicity [...]. Jazyk se stává **klíčovou kulturní hodnotou**, je subjektivně (a tedy taky emotivně) reflektován výrazně kladně. [...] V určité fázi národního hnutí se stává **hodnotou cílovou**, předpokladem dosažení dalších cílů (program politický zpravidla staví na výsledcích programu kulturního)³¹.

Wokół języka/etnolektu i jego uznania, a co za tym idzie: uznania grupy mniejszościowej/podporządkowanej, rozgrywa się też walka o władzę nad tą grupą. Problematyka językowej dominacji — w interesującym nas przypadku dominacji polskiej/polskojęzycznej — jest związana z tzw. minoryzacją grup podporządkowanych bądź o „podejrzanym” statusie etnicznym. Minoryzacja jest efektem, jak twierdzi Donna Patrick, „językowej hierarchii”, w której grupa

27 Zob. Z. Osliślo-Piekarska, 2015: *Nowi Ślązacy. Miasto — dizajn — tożsamość*. Katowice, ASP.

28 Zob. <https://gryfnie.com/> [dostęp: 10.01.2018]; <https://geszeft.co/> [dostęp: 10.01.2018].

29 A. Hadasz, [online]: *Reklamy po śląsku: światowe koncerty, ale i szkoły czy uczelnie zabiegają o Ślązaków*. „Dziennik Zachodni”, z 23 lipca. Dostępne w Internecie: <http://www.dziennikzachodni.pl/wiadomosci/katowice/a/reklamy-po-slasku-swiatowe-koncerny-ale-i-szkoly-czy-uczelnie-zabiegaja-o-slazakow,12296565> [dostęp: 10.01.2018].

30 Ślōnske biōro jynzykowe Pō naszymu.pl zob.: <http://ponaszumu.pl/> [dostęp: 10.01.2018].

31 „Jest regułą, że pierwsza faza ruchów narodowych jest fazą naukowego zainteresowania językiem i jego historią [...], co pozwala na usankcjonowanie istnienia danej grupy etnicznej w opozycji do innych grup. Uświadomienie sobie [istnienia — K.P.] własnego języka jest jednocześnie uświadomieniem sobie własnej odrębnej etniczności [...] i pierwszym krokiem ku żądaniu stworzenia narodu jako narodu etnicznego, który miałby się stać gwarantem dalszego trwania tej określonej etniczności [...]. Język staje się kluczową wartością kulturową, jest subiektywnie (a co za tym idzie też emocjonalnie) postrzegany zdecydowanie pozytywnie. [...] W pewnej fazie ruchu narodowego staje się celem, warunkiem osiągnięcia kolejnych celów (program polityczny z reguły buduje się na osiągnięciach programu kulturowego)” (przeł. — K.P.). H. Gladkova, 2008: *Identifikace jazyka jako obraz identifikace národa...*, s. 98 (podkreśl. autorki). Por. W. Hofmański, 2015: *Język — tożsamość — komunikacja*. „Slavia Occidentalis”, t. 72 (1), zwłaszcza s. 27—28.

dominująca (niekoniecznie większościowa) decyduje, jaki język zasługuje na prestiż, jaka grupa ma dostęp do określonych dóbr itd. — a decyzja ta opiera się nie na liczebności użytkowników danego etnolektu, ale na pozycji społecznej określonych grup³². Prowadzi to do legitymizacji dominacji (kulturowej, politycznej, ekonomicznej) konkretnej grupy oraz przyjęcia przez inne grupy bądź narzucenia im narracji dominującej, dotyczącej np. prestiżu narodowego języka literackiego, przy jednoczesnej deprecjacji języków/etnolektów grup podporządkowanych³³.

Nie mniej istotnym aspektem wspólnototwórczym jest budowanie (niekoniecznie spójnej) narracji o doświadczeniach górnośląskich w językach większych: polskim, czeskim, niemieckim czy angielskim, co nie wiąże się wyłącznie z szukaniem szerszego grona czytelników, ale też z potrzebą bycia usłyszanym przez osoby należące do kultur tworzących narracje większościowe³⁴, opowiedzenia własnej, często skomplikowanej i traumatycznej historii, rekultywacji pamięci czy zapełniania białych plam w dziejach regionu. To proces analogiczny do odzyskania głosu przez grupy uciszane, wykorzystania języka hegemonu do swoich celów, co można było obserwować także w literaturach byłych kolonii czy krajów zależnych, a czego najbardziej jaskrawym przykładem może być anglojęzyczna literatura indyjska³⁵.

* * *

Przekłady górnośląskie, podobnie jak twórczość oryginalna, odgrywają ważną rolę w konstytuowaniu i umacnianiu się wspólnoty etnicznej/kulturowej,

32 D. Patrick, 2010: *Language Dominance and Minorization*. W: J. Jaspers, J.-O. Östman, J. Verschueren, eds.: *Society and Language Use*. Amsterdam, John Benjamins Publishing Company, s. 176.

33 Ibidem, s. 177—178. Por. przypis nr 39.

34 Por. np. argumentację redaktorów książki *Creating Nationality in Central Europe*: „[...] the region richly deserves more, and better, understanding than this in the Anglophone world”. T. Kamusella, T. Wilson, A. Novikov, J. Bjork: *Introduction*. W: J. Bjork, T. Kamusella, T. Wilson, A. Novikov, eds.: *Creating Nationality...*, s. 1.

35 Zob. np. J. Chakravarty, ed., 2003: *Indian Writing in English. Perspectives*. New Delhi, Atlantic Publishers; R. Sadana, 2012: *English Heart, Hindi Heartland. The Political Life of Literature in India*. Los Angeles, UC Press. O perspektywach, jakie daje analiza postkolonialna w badaniach śląskoznawczych, piszą np. Maria Szmeja (M. Szmeja, 2017: *Śląsk — bez zmian (?)*). *Ludzie, kultura i społeczność Śląska w perspektywie postkolonialnej*. Kraków, Nomos) i Robert Geisler (R. Geisler, 2015: *Fenomen śląskiej etniczności jako postkolonialna emancypacja*. „Pogranicze. Polish Borderlands Studies”, t. 3, nr 2, s. 105—116).

między innymi poprzez podkreślenie istnienia języka mniejszościowego czy regionalnego, wskazanie na jego równorzędność z językami większymi (czego dokonania przekładowe mają być dowodem). Tłumaczenia na śląski mają także uzupełnić pewne ilościowe i jakościowe niedostatki literatury pisanej w etnolekcie oraz pokazać jego wielofunkcyjność. Uzupełnianie poprzez przekład braków literatury rodzimej jest działaniem typowym dla wielu literatur peryferyjnych/mniejszych i postzależnych³⁶, wiąże się też w dużej mierze z chęcią udowodnienia, że etnolekt może służyć do opisu pojęć abstrakcyjnych, uczuć, zachowań i historii wykraczających daleko poza kwestie spraw codziennych³⁷. Podkreślają to zresztą sami tłumacze:

[...] niyma ważne, we jakim miejscu je noszō gödka, bo my zōwizō zōwiszczymy inkszym poezyje, literatury, estetyki, melodyje i wszyjskiego inkszego. I zdō sie, iże tak samo je z nami, bez to Ślōnzōk mō tyż taki kompleks gödki. Szłoby skuli tego pomyśleć, iże tym przekłōdym prōbujā coś udowodnić [...]. Ale jō niy chcā nic udowodniać. [...] Ślōnskō mowa to je przecā take samo tworziwo literacke, jak kōzde inksze³⁸.

Całość działalności przekładowej (tłumaczenia zarówno na polski, jak i na śląski) można rozpatrywać także jako część walki o uznanie, prymarnie w wymiarze kulturowym i społecznym, sekundarnie — administracyjnym i prawnym. To także efekt starań o zarysowanie wspólnoty przeżyć całego regionu, niezależnie od granic administracyjnych, o zmianę stereotypowego obrazu tego regionu,

36 Zgodnie zresztą z ustaleniami Itamara Evena-Zohara. Zob. I. Even-Zohar, 2009: *Miejsce literatury tłumaczonej w polisystemie literackim*. M. Heydel, przeł. W: M. Heydel, P. Bukowski, red.: *Antologia teorii przekładu literackiego*. Kraków, Znak, s. 197—203.

37 Sam etnolekt rozwija się poprzez dokonywanie przez tłumaczy określonych wyborów translatorskich, sięganie po słowa prawie już zapomniane oraz tworzenie neologizmów. Część publikacji utrwała też określony zapis śląszczyzny (*śląbikōrzowy szrajbōnek*), a co za tym idzie — buduje wśród czytelników świadomość policentryczności etnolektu, o czym już była mowa wcześniej.

38 „[...] bez znaczenia, w jakim położeniu znajduje się nasz język, bo my i tak mimo wszystko innym zazdrościmy poezji, literatury, estetyki, melodii i wszystkiego innego. / Wydaje się, że tak samo jest z nami, a to dlatego, że Ślązak ma też taki kompleks własnego języka. Można by w związku z tym zakładać, że staram się tym przekładem coś udowodnić [...]. Ale niczego nie chcę udowadniać. [...] Język śląski to przecież takie samo tworzywo literackie jak każde inne” (przeł. — K.P.). G. Kulik, 2017: *Stymp*. W: Ch. Dickens, 2017: *Godniō pieśń...*, s. 7. W podobnym tonie wypowiadali się także inni tłumacze na śląski — zob. M. Syniawa, 2014: *Ōd tłumacza*. W: *Dante i inksi. Poezjō w tłumaczeniach Mirosława Syniawy*. Kotōrz Mały, Silesia Progress, s. 15—16; Z. Kadłubek, 2013: *Ōd tłumacza*. W: *Ajschylos: Prōmytojs przibity*. Z. Kadłubek, ślōnsko translacyō. Kotōrz Mały, Silesia Progress [wydawnictwo w formacie epub, brak numerów stron].

wyzbycie się negatywnych autostereotypów oraz samofolkloryzacji³⁹. Istotna jest również chęć podkreślenia przynależności Górnego Śląska do szerszej przestrzeni kulturowej, przede wszystkim zachodnio- i środkowoeuropejskiej, widoczna w doborze tłumaczonych dzieł. Trzeba też dodać, że w czasie, gdy śląszczyzna nie jest prawnie uznana, pisanie po śląsku nosi znamiona gestu politycznego, nawet jeśli autor czy tłumacz nie ma takich intencji. Jest to bowiem wystąpienie „niezgodne” ze stanem prawnym. Ten aspekt, nazwijmy go „postulatywnym”, działalności tłumaczy i wydawnictw interesuje mnie tutaj najbardziej. Istotną kwestią jest także recepcja przekładów i weryfikacja ich potencjalnego wpływu na rzeczywistość kulturową i społeczno-kulturową, jednak zbadanie jej, wymagające między innymi badań ankietowych, wykracza poza ramy tego artykułu.

Górnośląska działalność przekładowa rozwija się analogicznie do twórczości oryginalnej, tzn. ukazują się utwory pisane po śląsku lub na śląski tłumaczone, ale istotne są również teksty pisane po polsku lub przekładane na polski, przy czym do drugiej grupy utworów należałoby zaliczyć dzieła mówiące o doświadczeniach ważnych dla wspólnoty bądź istotne ze względu na osobę twórcy oryginału. Na sięganie po język grupy większościowej wpływ ma kilka głównych czynników:

- zyskanie potencjalnie większej liczby czytelników — a więc i większe przychody wydawnictw czy oficyn publikujących dane utwory;
- kompetencje, wykształcenie i preferencje tłumaczy — między innymi: brak odpowiednich narzędzi do tłumaczenia na śląski; polski jako pierwszy

39 Pojęcie zaproponowane przez Ewę Klekot, bazujące na koncepcji samokolonizacji Aleksandra Kiosseva (samofolkloryzacja jest jednym z wymiarów samokolonizacji). Klekot zauważa, że „pomimo emancypacyjnego programu wpisanego w pojęcie sztuki ludowej przez jego inteligenckich twórców, określane tą nazwą zjawiska, poddane reifikacji, esencjalizacji i instrumentalizacji, używane były i są do wytwarzania i utwierdzania nierówności społecznych przy udziale samych podporządkowanych” (E. Klekot, 2014: *Samofolkloryzacja. Współczesna sztuka ludowa z perspektywy krytyki postkolonialnej*. „Kultura Współczesna”, nr 1, s. 87). Można zaobserwować analogiczne zjawisko — zepchnięcia kultury górnośląskiej w „miejski” czy „przemysłowy” (rzadziej wiejski) folklor, co widać między innymi w reakcjach na twórczość śląskojęzyczną, także wśród naukowców — np. Anna Momot, opowiadająca się wyraźnie za uznaniem etnolektu śląskiego za dialekt języka polskiego, stwierdza np., że przekłady na śląski są „zabawne” i „zdają się pełnić przede wszystkim funkcję ludyczną” oraz że „Ślązacy [...] z pewnością nie uznają [tych przekładów — K.P.] za prawdziwe, autentyczne”, przy czym swoich rozważań nie popiera badaniami socjolingwistycznymi, podchodząc do analizy wybranych tłumaczeń z widoczną tezą. Jakość badanych przez autorkę przekładów można oceniać różnie, jednakże stwierdzenia o śmieszności podejmowanych prób mijają się z ustaleniami socjologów (zob. np. M. Szmaja: *Śląsk...*), brakuje im także naukowego dystansu. Zob. A. Momot, 2016: *Gwara śląska jako tworzywo językowe „tłumaczeń” literatury światowej*. „Socjolingwistyka”, t. 30, s. 69—71.

język tłumacza; brak szkoleń czy kursów dla tłumaczy na śląski; niewystarczająca znajomość śląszczyzny, a także strach i/lub wstyd przed użyciem etnolektu⁴⁰;

- ♦ chęć opowiedzenia przeżyć wspólnoty w sposób zrozumiały dla grupy większościowej/dla większości społeczeństwa.

Dobór przekładanych na śląski utworów odbywa się dwójako — wybiera się bądź dzieła zaliczane do kanonu literatury światowej i/lub śląskiej (lub teksty autorów związanych z Górnym Śląskiem), bądź mające w jakimś stopniu charakter wspólnotwórczy i/lub subwersywny, przy czym obie te strategie mogą się na siebie nakładać, co najlepiej widać w próbach tworzenia kanonu górnośląskiego. Idea stworzenia szerokiego kanonu, w ramach którego mieściłyby się — oprócz tekstów pisanych po śląsku lub o Śląsku — także utwory niezwiązane bezpośrednio z regionem, ale wpisujące się w pewne „pole wartości” i wspólnotę przeżyć, a więc kanonu tworzonego w myśl regiolologii, a nie regionalizmu, najsilniej wyrażona została w 2011 roku, kiedy wydano *99 książek, czyli mały kanon górnośląski*⁴¹ pod redakcją Zbigniewa Kadłubka i Łucji Staniczkowej. Za kanoniczne redaktorzy uznali nie tylko dzieła bezpośrednio związane z regionem czy „przeżyciem pogranicza”, ale także teksty zaliczane do kanonu literatury światowej. Podejmowano też inne próby stworzenia kanonu, bardziej już skoncentrowane na kulturowym dziedzictwie Górnego Śląska, podkreślające wkład twórców niemiecko- i czeskojęzycznych, np. w pierwszym numerze czasopisma „Fabryka Silesia”⁴².

Najpełniej zamysł tworzenia kanonu widoczny jest w dwóch seriach wydawniczych, ściśle związanych z aktywnością translatorską. Chronologicznie pierwszą z nich są „Perły Literatury Śląskiej” / „Juwelen schlesischer Literatur”, współfinansowane przez Związek Niemieckich Stowarzyszeń Społeczno-Kulturalnych w Polsce, a wydane przez Górnośląskie Centrum Kultury i Spotkań

40 Zob. np. A. Czesak, 2012: *Kompetencje tłumaczy na język śląski*. W: M. Piotrowska, A. Czesak, A. Gomola, S. Tyupa, red.: *Kompetencje tłumacza. Tom dedykowany prof. dr hab. Elżbiecie Tabakowskiej*. Kraków, Tertium, s. 159—166. Trudno też oceniać jakość tłumaczeń na śląski, skoro nie jest on ani uznany za język, ani w pełni skodyfikowany (można weryfikować część słownictwa czy formę zapisu, ale bez możliwie najpełniejszego naukowego opisu danego języka nie jest możliwa kompletna ocena przekładu na ten język). Warto jednak zaznaczyć, że znaczna część tłumaczy na śląski to tłumacze nieprofesjonalni, bez wykształcenia kierunkowego.

41 „Regiologia” to pojęcie Zbigniewa Kadłubka, szerszej pisze o nim w: Z. Kadłubek, 2011: *Od Homera do Horsta, czyli zaproszenie do lektury*. W: Z. Kadłubek, Ł. Staniczkowa, red.: *99 książek, czyli mały kanon górnośląski*. Katowice, Księgarnia św. Jacka, s. 7—19.

42 „Fabryka Silesia” 2012, nr 1 — zwłaszcza części *Czterdziestu wybiera kanon* (wraz z ankietą, s. 15—41) oraz *Wokół kanonu* (s. 42—62).

im. Eichendorffa z siedzibą w Łubowicach. Dotychczas w ramach serii opublikowano 10 tomów, wszystkie w wersjach dwujęzycznych niemiecko-polskich:

1. Joseph von Eichendorff, *Das Marmorbild/Marmurowy Posąg*, przeł. M. Korzeniewicz (2003).
2. Joseph von Eichendorff, *Gedichte/Wiersze*, przeł. M. Korzeniewicz (2007).
3. August Kahlert, *Donna Elvira/Donna Elvira*, przeł. J. Krosny (2006).
4. Walter Meckauer, *Die Bergschmiede/Górska Kuźnia*, przeł. J. Krosny (2008).
5. Karl von Holtei, *Der Ewige Jude/Żyd Wieczny Tułacz*, przeł. J. Krosny (2009).
6. Friedrich Bischof, *Im Morgenrot/Jutrzenka*, przeł. J. Krosny (2010).
7. Herta Pohl, *Erzählungen/Opowiadania*, przeł. J. Rostropowicz (2011).
8. Gerhart Hauptmann, *Bahnwärter Thiel/Drożnik Thiel*, przeł. G. Kosellek (2012).
9. Gerhart Baron, *Märchen/Baśnie*, przeł. J. Rostropowicz (2013).
10. Joseph von Eichendorff, *Das Schloss Dürande/Zamek Dürande*, przeł. B. Tarnas (2014).

Zwrócenie uwagi na niechętnie przyjmowany przez polski dyskurs większościowy fakt istnienia niemieckojęzycznego dziedzictwa kulturowego Górnego Śląska jest czynem ważnym, choć dziwi, że nie podjęto się tłumaczenia np. utworów Maxa Herrmanna-Neissego czy arcyważnej dla górnośląskiej narracji wspólnotowej książki Augusta Scholtisa⁴³, którą ostatecznie opublikowało inne wydawnictwo. Mimo że książki z serii PLŚ przypominają o wielokulturowości oraz pogranicznym charakterze Śląska, są słabo obecne w obiegu czytelniczym⁴⁴.

Drugą z serii „kanonicznych”, ale o większym zasięgu i — jak sądzę — znaczeniu jest inicjatywa Piotra/Pejtera Długosza i jego wydawnictwa Silesia Progress. W czasie dyskusji z działaczami organizacji górnośląskich, dziennikarzami, filologami i kulturoznawcami, narodził się pomysł stworzenia „misyjnej” serii wydawniczej; miałyby się w niej mieścić nie tylko dzieła pisane po śląsku

43 O znaczeniu książki dla kultury śląskiej zob. np. B. Brachaczek-Świerkot, 2011: *August Scholtis „Ostwind” [Wiatr ze wschodu]*. W: Z. Kadłubek, Ł. Staniczakowa, red.: *99 książek...*, s. 251—254.

44 Niestety w metryczkach wydawniczych nie podano informacji o nakładzie. Nie udało mi się uzyskać od wydawnictwa informacji dotyczącej nakładu publikacji i ich sprzedaży. Trudno też mówić o szerokiej recepcji czytelniczej czy krytycznej, mimo że część utworów została udostępniona w Internecie (<http://www.eichendorff.pl/index.php/pl/publikacje/materialy-zdigitalizowane> [dostęp: 14.06.2018]). Niewielkie zainteresowanie czytelnicze może wynikać między innymi z niedostatecznie dobrej dystrybucji (głównie sprzedaż internetowa, książka pojawiła się także w księgarniach ze stanowiskami silezjologicznymi) lub ze słabej znajomości większości przekładanych autorów.

czy o Śląsku, ale także przekłady na śląski najważniejszych utworów literatury światowej⁴⁵. „Canon Silesiae”, bo taką nazwę nosi seria, cały czas jest tworzony, niemniej można, po wydaniu kilkunastu książek, pokusić się już o wstępne analizy. Seria ta składa się z trzech cykli:

1. „Ślōnskō Bibliōtyka”, w ramach której publikowane są książki uznane za kanoniczne dla wspólnoty górnośląskiej, zarówno pisane oryginalnie po śląsku, jak i tłumaczone na polski:

- Zbigniew Kadłubek, *Listy z Rzymu* (2012)⁴⁶.
- Henryk Waniek, *Jak Johannes Kepler, jadąc do Żagania na Śląsku, zahaczył o księżyc* (2015).
- August Scholtis, *Wiatr od wschodu. Śląska opowieść sowizdrzalska*, przeł. A. Smolorz (2015).
- Henryk Waniek, *Obcy w kraju urodzenia* (2016).

2. „Bibliōtyka Tumaczyń”, w której ukazują się przekłady dzieł literatury światowej na śląski:

- Ajsychlos, *Promytojos przibity*, przeł. Z. Kadłubek (2013).
- Dante i inksi. *Światowō poezyjō po ślōnsku*, przeł. M. Syniawa (2014).
- Robert Burns, *Remember Tam O'Shanter's Mare/Spōmnijcie se Tamowā klaczkā. Wiersze i śpiywki Roberta Burnsa*, przeł. M. Syniawa; wyd. dwujęzyczne (2016).
- Ch. Dickens, *Godniō pieśń*, przeł. G. Kulik (2017).

3. „Ślōnske Dzieje”, w których wydawane są opracowania historyczne, pamiętniki oraz beletrystyka dotyczące doświadczeń historycznych ważnych dla górnośląskiej narracji wspólnotowej, między innymi podziałów Śląska i ich korzeni, zmian cywilizacyjnych, doświadczenia podporządkowania władzy, narzucania kultury dominującej i jej języka, deprecjonowania kultury lokalnej:

- Jerzy Ciurlok, *Ich książęce wysokości. Część górnośląska* (2014).
- Jerzy Ciurlok, *Ich książęce wysokości. Część dolnośląska* (2015).
- Eva Tvrďá, *Dyskretny urok Śląska*, przeł. K. Pospiszil (2015).
- *Dziennik ks. Franza Pawlara. Górny Śląsk w 1945 roku. Opis czasu minionego*, przeł. i oprac. L. Jodliński (2015).
- Eva Tvrďá, *Dziedzictwo*, przeł. K. Pospiszil (2016).

45 Zob. P. Długosz, R. Szyma, 2012: *O serii*. W: Z. Kadłubek: *Listy z Rzymu...*, s. 7–8. Por. opis serii na stronie Stowarzyszenia Osób Narodowości Śląskiej: <http://slonzoki.org/canon/> [dostęp: 20.01.2018].

46 Wydanie 2. [popr.]; wydanie 1. ukazało się w 2008 roku nakładem Księgarni św. Jacka.

- Wilhelm Górecki, *Rozwój przemysłu na Górnym Śląsku w XVIII i XIX wieku na przykładzie Huty Florian* (2016)⁴⁷.
- Helena Buchner, *Hanyśka* (2016)⁴⁸.
- Helena Buchner, *Dzieci Hanyśki* (2017)⁴⁹.

Część tekstów opublikowanych w ramach *Canonu Silesiae* dotyka problemów trudnych doświadczeń historycznych i tzw. śląskiej krzywdy. Helena Buchner i Eva Tvrda niezależnie od siebie opisały prawie tożsame historie rodzinne z „zielonego Śląska” — są to opowieści o przywiązaniu do ziemi, życiu na pograniczu i ciągłych zmaganiach z kolejną władzą i kolejnym centrum kulturowym narzucającym swoje wartości, język i niezrozumiałe wymagania (w tym deklaracje narodowościowe). Nazwanie, wypowiedzenie krzywdy i traumy⁵⁰, wskazanie, że mimo granic administracyjnych doświadczenia minoryzacji i podporządkowania są podobne, to element „odzyskania głosu” wspólnoty mniejszościowej. Wydawanie posttraumatycznych publikacji może spotkać się z zarzutami budowania czegoś na krzywdzie czy pielęgnowania urazów, jednakże, jak wykazują badania antropologów i socjologów, takie działania są niezbędne, podobnie jak niezbędne jest zajęcie stanowiska wobec trudnej przeszłości⁵¹.

Teksty opublikowane w ramach serii, także te afirmacyjne czy mówiące o współczesnym (ponowoczesnym) „przeżyciu Śląska”, o problemach tożsamościowych i próbach odnalezienia tego, co lokalne w zmiennym i zgłobalizowanym świecie, nie tylko mogą wzmocnić poczucie istnienia więzi, ale też wskazują punkty styczne doświadczeń różnych części regionu, Polski czy świata. Świetnym przykładem próby wpisania działalności translatorskiej w konteksty

47 Wydanie 2.; wydanie 1. ukazało się w 2014 roku nakładem Hutniczej Izby Przemysłowo-Handlowej w Katowicach.

48 Wydanie 2.; wydanie 1. ukazało się w 2006 roku nakładem własnym autorki (we współpracy z wydawnictwem My Book).

49 Wydanie 2.; wydanie 1. ukazało się w 2008 roku nakładem własnym autorki (we współpracy z wydawnictwem My Book).

50 Leszek Drong, opisując specyfikę najnowszej literatury irlandzkiej, używa pojęcia „realizm posttraumatyczny” — wydaje się, że byłoby ono przydatne także w analizie literatury górnośląskiej. L. Drong, 2013: *Post-Traumatic Realism: Representations of History in Recent Irish Novels*. W: E. Łukaszyk, K. Chruszczewska, eds.: *Colloquia Humanistica*. Vol. 2: *Minor Languages, Minor Literatures, Minor Cultures*. Warsaw, Institute of Slavic Studies Polish Academy of Science, s. 19—35.

51 Por. np. M. Szmaja, 2017: *Śląsk — bez zmian (?)...*, zwłaszcza s. 175—260 oraz uwagi rozproszone w całej publikacji; E. Michna, 2015: *Pomiędzy odzyskiwaniem pamięci a „odpominaniem”*. *II wojna światowa i Tragedia Górnośląska w narracjach dążących do emancypacji liderów śląskich*. „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Etnograficzne”, t. 43, z. 1, s. 1—12; M.G. Gerlich, 2010: „*My, prawdziwi Górnoślązacy...*”. *Studium etnologiczne*. Warszawa, Wydawnictwo DiG, zwłaszcza s. 113—192.

globalne, w przedsięwzięcia ruchów dążących do ochrony, rewitalizacji czy uznania języków i kultur mniejszych jest zbiór *Dante i inksi* (wybór i przekład Mirosława Syniawy), w którym obok dobrze znanych w Polsce i szeroko na polski tłumaczonych klasyków literatury światowej (Dante, Horacy, Keats, Blake, Kawafis, Jesienin i in.) znaleźli się autorzy zaliczani do klasyki śląskiej (Angelus Silesius, Joseph von Eichendorff) czy nawet reprezentujący odmienne tradycje cywilizacyjne (Li Bai, Du Fu), a także — co wydaje się najbardziej znaczące — pisarze języków mniejszych: Dafydd ap Gwilym (walijski), Brian Merriman/Brian Mac Giolla Meidhre, Patrick Henry Pearse (irlandzki), Frédéric Mistral (oksytański), Rosalía de Castro (kastylijski i galicyjski), Jakub Bart-Ćišinski (serbołużyczki). W przekładzie tego samego tłumacza ukazał się też tom wierszy szkockiego poety, Roberta Burnsa. Sam dobór określonych twórców związanych z grupami mniejszościowymi może mieć charakter subwersywny wobec ujednocających narracji większościowych, dodatkowo taki przekaz wzmacnia część przełożonych utworów, które mówią o odrębności danej wspólnoty etnicznej/kulturowej, krzywdzie podporządkowanych, konieczności zmiany relacji władzy, także poprzez działania rewolucyjne (między innymi *Sönd ö pötnocy* Briana Merrimana, *Do naszego nōrodu* Frédérica Mistrala, *Rebelijō* Patricka Henryka Pearse’a, *Serbskō mōwa* Jakuba Barta-Ćišinskiego).

Poza seriami wydawniczymi publikowano także przekłady, które można zaliczyć do kanonicznych dla wspólnoty — między innymi dzieła Horsta Bienka⁵², Janoscha⁵³, Petra Bezruča⁵⁴, wydano *Spjewajuco piasć* Öndry Łysohorskiego

52 Zob. między innymi: H. Bienek, 1983: *Pierwsza polka*. W. Szewczyk, przeł. Warszawa, Czytelnik [kolejne wydanie w przekł. M. Przybyłowskiej — 1994, Gliwice, Wydawnictwo „Wokół Nas”; wydanie popr. i uzup. 2008, Gliwice, Wydawnictwo „Wokół Nas”]; H. Bienek, 1991: *Brzozy i wielkie piece. Dzieciństwo na Górnym Śląsku*. W. Szewczyk, przeł. Gliwice, Wydawnictwo „Wokół Nas”; H. Bienek, 1993: *Podróż w krainę dzieciństwa: spotkanie ze Śląskiem*. M. Podlasek-Ziegler, przeł. Gliwice, Wydawnictwo „Wokół Nas”; H. Bienek, 1994: *Wrześniowe światło*. M. Podlasek-Ziegler, przeł. Gliwice, Wydawnictwo „Wokół Nas”; H. Bienek, 1999: *Ziemia i ogień*. M. Przybyłowska, przeł. Gliwice, Wydawnictwo „Wokół Nas”; H. Bienek, 1999: *Czas bez dzwonów*. M. Podlasek-Ziegler, przeł. Gliwice, Wydawnictwo „Wokół Nas”.

53 Janosch, 1974: *Cholonek, czyli Dobry Pan Bóg z gliny*. L. Bielas, przeł. Katowice, Wydawnictwo Śląsk [wyd. ocenzone]. W 2011 roku wydano przekład Leona Bielasa z dodanymi fragmentami usuniętymi przez cenzurę w tłumaczeniu Emilii Bielickiej. Janosch, 2014: *Szczęśliwy, kto poznał Hrdlaka*. E. Bielicka, przeł. Kraków, Znak.

54 Przy czym wymowa *Pieśni śląskich* Bezruča — antypolska, antyczeska i antyniemiecka — nie zachęca do opublikowania całości (por. recepcję tej twórczości w okresie międzywojennym, np. L. Brozek, 1937: *Piotr Bezrucz*. Komunikat Instytutu Śląskiego w Katowicach. Seria III, nr 7. Katowice). Po śląsku ukazał się przekład dwóch wierszy: P. Bezruč, 2013: *Dömbrova I*. M. Syniawa, przeł. „Fabryka Silesia”, nr 2, s. 77; P. Bezruč, 2014: *Toszönowice*. M. Syniawa, przeł. „Fabryka Silesia”, nr 1, s. 69 oraz parafraza wiersza Bernard Žár, wydana pt. *Antün Rak* w roku 1935 w tomiku *Z naszej zymjy*

w zapisie laskim i śląskim⁵⁵, trójjęzyczny (niemiecko-śląsko-polski) zbiór *Aforyzmów* Franza Kafki w przekładzie Jerzego Ciurloka⁵⁶ oraz rozproszone w zbiorach, czasopismach i na stronach internetowych fragmenty ważnych dla kultury europejskiej tekstów⁵⁷. Dokonano również przekładu zbioru tekstów o symbolicznym znaczeniu dla istnienia etnolektu śląskiego — Nowego Testamentu, wyzwania tego podjął się Gabriel Tobor⁵⁸. Nie może być to jednak publikacja uznana za przekład biblijny przez Kościół katolicki, gdyż — na co zwracała uwagę Rada Języka Polskiego w 2006 roku — za przekład Biblii można uznać wyłącznie tłumaczenie z języków oryginalnych⁵⁹; a *Nowy Testamyt po ślonsku* bazuje na przekładzie Jakuba Wujka. Warto też choć na marginesie wspomnieć o kontrowersjach wokół „przekładu” Biblii dokonanego przez Marka Szołtyśka⁶⁰. Dziwi fakt, że jego *Biblia Ślązoka* została uznana przez wielu

ślůnskej w opracowaniu Feliksa Steuera. Parafrazę tę odkrył M. Syniawa. Ukazał się także co najmniej jeden przekład na polski: Idem, 1920: *Ondra*. [Przekład anonimowy]. „Głosy z nad Odry”, nr 1, s. 26—27.

- 55 Ó. Łysohorsky, 2009: *Aj laszске rzyky płynu do morza*. A. Rocznik, oprac. Zabrze, Narodowa Oficyna Śląska. NOŚ wydaje wiele publikacji po śląsku (zapis wg normy ISO 639-3 „szl”), po części są to dzieła autorstwa pisarzy związanych z Klubem Twórców Górnośląskich „Karasol”.
- 56 F. Kafka, 2016: *Ślůnski Kafka*. [Album, zwieńczenie projektu *Ślůnski Kafka*: aforyzmy Kafki w oryginale, przekł. na pol. i śl. J. Ciurlok; grafiki między innymi J. Podgórskiego, D. Turkiewicz, M. Małec]. Kraków, ASP—Katowice, Galeria Szyb Wilson, Fundacja Eko-Art Silesia.
- 57 Na przykład Platona, Miguela de Cervantesa, Giovanniego Bocaccia, Anny Achmatowej, Antoniego Czechowa, Aleksandra Puszkina, Johna Donne’a, Oscara Wilde’a; wydano także przekłady fragmentów polskich tekstów autorstwa między innymi Jana Kochanowskiego czy Ignacego Krasickiego. Zob. np. M. Szołtysek, 2002: *Ślązoki nie gęsi, czyli konski nojfajnijszych książek na świecie przełōnaczone na śląsko godka*. Rybnik, Wydawnictwo Śląskie ABC [zapis nieustandaryzowany]. Dużo tłumaczeń pojedynczych utworów opublikowano na blogu Bartłomieja Wanota i Mirosława Szmaja, [online]: *Czytūmy pŭ naszymu*. Dostępne w Internecie: <https://czytomy.wordpress.com/> [dostęp: 14.06.2018; zapis alfabetem Steuera oraz *ślabikōrzwym szrajbōnkiem*].
- 58 *Nowy Testamyt po ślonsku*, 2017. G. Tobor, przeł. Radzionków, Wydawnictwo Tobor [zapis nieustandaryzowany].
- 59 A. Czesak, J. Kąs, S. Kozłara, R. Przybylska, W. Przyczyna, H. Synowiec, P. Włodyga, R. Wróbel, 2006: *Uwagi o współczesnych przekładach Biblii na język polski*. „Ruch Biblijny i Teologiczny”, nr 2, s. 144—154. Stanowisko to zostało także opublikowane na stronie internetowej Rady Języka Polskiego: http://www.rjp.pan.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=154:uwagi-o-wspoczesnych-przedakch-biblii&catid=55&Itemid=67 [dostęp: 14.06.2018].
- 60 M. Szołtysek, 2000: *Biblia Ślązoka*. Rybnik, Wydawnictwo Śląskie ABC. Publikacja spotkała się z ciepłym przyjęciem wielu czytelników, ale zarzucano jej także profanację tekstu sakralnego, trywializację, nieadekwatność, niepoprawność i wulgarność języka. Zob. np. Stanowisko RJP (zob. przypis 59); M. Stangret, [online]: *Kontrowersyjna*

czytelników, a nawet uznanych badaczy⁶¹ za rodzaj przekładu czy trawestacji (*sic!*)⁶², gdy tymczasem była swobodną adaptacją wybranych opowieści biblijnych — zapisaną po śląsku (zapis nieustandaryzowany) i zestawiającą dzieje biblijne z historią Śląska⁶³.

Dotychczas jednak, poza literaturą dziecięcą i fragmentami polskiej klasyki (Kochanowski, Krasicki, Sienkiewicz)⁶⁴, nie tłumaczono dzieł powstałych oryginalnie w języku polskim, być może wychodząc z założenia, że i tak będą one zrozumiałe dla górnośląskich czytelników. Tym bardziej na uwagę zasługuje publikacja w drugiej połowie 2018 roku⁶⁵ przekładu na śląski jednej z najważniejszych dla tej literatury powieści, *Dracha* Szczepana Twardocha, w tłumaczeniu Grzegorza Kulika. Z ekonomicznego punktu widzenia taki przekład nie ma prawa bytu, bowiem najprawdopodobniej książka znajdzie znacznie mniej

„*Biblia Ślązoka*”, z 12 października. Dostępne w Internecie: <http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,114873,2963072.html> [dostęp: 14.06.2018].

- 61 Zob. przypis 59. Widoczne jest deprecjonowanie śląszczyzny, o którym wspominałam już w przypisie 39.
- 62 Nie budzi wątpliwości, że — jakkolwiek by oceniać estetykę czy odpowiedniość publikacji — *Biblia Ślązoka* nie ma wydźwięku parodystycznego. Por. definicję trawestacji w: J. Sławiński, 1988: *Trawestacja*. W: M. Głowiński, T. Kostkiewiczowa, A. Okopień-Sławińska, J. Sławiński: *Słownik terminów literackich*. Wrocław, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, s. 542.
- 63 Jest to też dość jasno zasygnalizowane — pod każdym rozdziałem znajduje się informacja, według której księgi i których jej rozdziałów napisano dany fragment. Co prawda we wstępie Autor sygnalizuje potrzebę przekładu Biblii na „gwarę śląską” (s. 4) i chęć pokazania, że śląszczyzna nadaje się także do „wyrażania trudniejszych treści” (s. 4), nigdzie jednak nie przypisuje sobie zasług translatorskich, a siebie traktuje jako autora adaptacji, nie zaś przekładu: „Książka ta powstała z potrzeby serca. Pisząc ją, miałem przed oczyma moją babcię, która oprowadzała mnie po parafialnym kościele [...]” (s. 4). Za próby przekładowe można by ewentualnie uznać modlitwy i katechizm znajdujące się na końcu publikacji (s. 94—96). Cyt. za: M. Szołtysek, 2000: *Biblia Ślązoka*...
- 64 J. Brzechwa, 2015: *Brzechwa dło dziecięce*. M. Szołtysek, przeł. Gdańsk, Wydawnictwo Oskar; J. Tuwim, 2015: *Nojpiynknijysze wierszowanki dło dziecięce*. M. Szołtysek, przeł. Gdańsk, Wydawnictwo Oskar [zapis nieustandaryzowany]. Fragmenty polskiej klasyki ukazały się w zbiorze *Ślązoki nie gęsi* [zob. przypis 57].
- 65 Sam przekład zapowiadany był wiele miesięcy wcześniej. Zob. A. Szaja, 2018: *Książka pt. „Drach” Szczepana Twardocha po śląsku będzie hitem?* „Dziennik Zachodni”, z 18 grudnia. Dostępne w Internecie: <http://www.dziennikzachodni.pl/serwisy/kultura/ksiazki/a/ksiazka-pt-drach-szczepana-twardocha-po-slasku-be-dzie-hitem-adam-szaja-przedstawia-smak-ksiazki,12778369/> [dostęp: 10.01.2017]. Zob. np. M. Mikołajec, 2019: *Godzący Drach. Oficjalno ślonsko narracja inc.* (*Szczepan Twardoch: Drach*). „ArtPapier”, z 1 stycznia. Dostępne w Internecie: <http://www.artpapier.com/index.php?page=artykul&wydanie=362&artykul=7135&kat=1> [dostęp: 22.01.2019].

nabywców niż oryginał⁶⁶, jednak to działanie ma duże znaczenie dla wspomnianej walki o uznanie, ponieważ legitymizuje śląszczyznę i zrównuje ją z obecnym językiem dominującym. Zwieńczeniem walki o uznanie etnolektu mogłyby być przekłady twórczości śląskiej na polski, które jednak najprawdopodobniej spotkałyby się ze znikomym zainteresowaniem rynku polskojęzycznego, mimo że literatura śląskojęzyczna ma coraz więcej do zaoferowania⁶⁷.

Procesy wspólnotwórcze, rozgrywane się na płaszczyznach politycznej, społecznej i kulturowej, są nierozzerwalnie związane z działalnością literacką, także przekładową⁶⁸. Twórczość translatorska wydaje się niezbędnym aspektem walki o uznanie grupy mniejszościowej, jej kultury i języka, ale może być też narzędziem rewitalizacji języka, na co zwraca uwagę Guillem Belmar, pisząc o sytuacji języka baskijskiego⁶⁹. Doświadczenia innych małych wspólnot są interesującym kontekstem badawczym, pozwalają bowiem zidentyfikować i rozwiązać problemy, z jakimi muszą mierzyć się tłumacze na języki mniejsze, a także literatury mniejsze w ogóle, a są to między innymi: ograniczona poliwalentność małego języka (wynikająca z jego wielowiekowego podporządkowania i zakazu stosowania w wielu kontekstach), kodyfikacja/standaryzacja, kwestia „orientacji lingwistycznej” (*linguistic orientation*), którą wiąże się z koniecznością znalezienia adekwatnych rejestrów stylistycznych w tekście tłumaczonym, a także kwestia „czystości” przekładu na mniejszy język docelowy (kalki, zapożyczenia z języków większych, neologizmy)⁷⁰.

Kolejnym problemem, przed jakim staje przekładowa twórczość górnośląska, jest uwikłanie w skomplikowany system zależności i władzy — tłumacze, wydawcy (a częściowo także autorzy) oscylują między oczekiwaniami mniejszościowej grupy docelowej (mieści się tu między innymi problematyka standaryzacji śląszczyzny, publikacji określonych dzieł, nieraz o wydzwieńku nacjonalistycznym), oczekiwaniami władzy państwowej (brak wsparcia finansowego dla nieuznanego prawnie języka, niemożność zbierania środków pod szyldem

66 Książkę wydało Wydawnictwo Literackie w formie tradycyjnej, e-booka (mobi i e-pub) oraz audiobooka. Wydawca jednak jeszcze (styczeń 2019) nie udostępnił danych sprzedażowych, nie wiadomo więc, jak duże było zainteresowanie czytelnicze.

67 Warte uwagi są *Listy z Rzymu* Zbigniewa Kadłubka, twórczość Alojzego Lyski, publikacje Rafała Szmy, Marcina Melona, Dominiki Bary (ta ostatnia częściowo po śląsku).

68 Por. np. uwagi Marko Juvana i przytaczanego przez niego Josipa Tomińska o roli słoweńskiej serii „Przekłady Literatury Światowej”: M. Juvan, 2014: *Literatura światowa a przekład*. A. Muszyńska-Vizintin, przeł. „Przekłady Literatur Słowiańskich”, t. 5, nr 1, s. 36—38.

69 G. Belmar, 2017: *The Role of Translation in the Revitalization Process of Minority Languages: the Case of Basque*. „Darnioji daugiakalbysté/Sustainable Multilingualism”, no. 10, s. 36—54.

70 Ibidem.

niektórych organizacji, jak np. SONS⁷¹) a wymaganiami rynku wydawniczego (mały rynek zbytu⁷², często kiepska jakość druku, oprawy graficznej, korekty⁷³). Tłumaczenie na języki mniejsze, mimo wszystkich wymienionych wcześniej problemów, jest działalnością ważną, która może stanowić o sile zarówno związanej z tym językiem kultury, jak i wspólnoty:

Translation is not impartial, and can be used as an instrument for imposing hegemonic values, for legitimization the status quo for removal of thoughts or behaviors which are not consider desirable and for producing knowledge in “favour” of the (repressive) power, often in subtle and invisible (thus, very effective) ways. Yet it can also become an empowering activity through which translators deliberately opt for resistance practices at a specific historical time and in a given socio-historical situation [...]⁷⁴.

71 Stowarzyszenie Osób Narodowości Śląskiej. Zob. <http://slonzoki.org/> [dostęp: 10.01.2018].

72 W przypadku Górnego Śląska można by domniemywać, że lokalna twórczość oraz wspomniane w tej pracy przekłady (na śląski i na polski) mogłyby dotrzeć do relatywnie dużej grupy odbiorców — według danych ze spisu powszechnego przeprowadzonego w 2011 roku ok. 700 tysięcy osób deklaroowało śląską lub mieszaną (głównie śląsko-polską) tożsamość etniczną (zob. Urząd Statystyczny w Katowicach, 2012: *Raport z wyników w województwie śląskim. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011*. Dostępne w Internecie: http://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/katow/ASSETS_NSP2011-RAPORT.pdf [dostęp: 14.06.2018]). Co prawda część nowych publikacji, jak np. seria o komisarzu Hanusiku Marcina Melona czy publikacje polskojęzyczne (*Drach Szczepana Twardocha, Piąta strona świata* Kazimierza Kutza, *Czarny ogród* Małgorzaty Szejnert), cieszy się dość dużym powodzeniem oraz recepcją krytyczną, co w pierwszym przypadku związane jest z przystępnością tematyki i użyciem etnolektu, a w drugim — z prężnie działającą „maszyną marketingową” dużych wydawnictw (Znak, Wydawnictwo Literackie), to jednak przekłady nie zyskują już tak wielu czytelników. Za przykład mogą tutaj posłużyć dane uzyskane od wydawnictwa Silesia Progress: nakłady z reguły oscylują wokół 500—800 egzemplarzy, przy czym nie zawsze udaje się sprzedać chociażby tak niewielką liczbę książek, a nawet jeśli, potrzeba na to wielu miesięcy czy lat: Ajsychlos, *Promytojos przibity* — nakład: 300, wyprzedany; Dante i inksi. *Światowō poezyjō po ślōnsku* — nakład: 500, wyprzedany; R. Burns, *Remember Tam O'Shanter's Mare/Spōmnijcie se Tamowā klaczkā. Wiersze i śpiywki Roberta Burnsa* — nakład: 600, sprzedano: 200; Ch. Dickens, *Godniō pieśń* — nakład: 1000, sprzedano: 600; E. Tvrđá, *Dyskretny urok Śląska* — nakład: 500, wyprzedany; E. Tvrđá, *Dziedzictwo* — nakład: 550 (w tym poprawiony dodruk), sprzedano: ok. 300. Powyższe dane uzyskałam drogą mailową (11 czerwca 2018 r.), warto jednak zaznaczyć, że większość wydawców nie udostępnia danych dotyczących liczby wydanych i sprzedanych egzemplarzy.

73 Przykładowo publikacje Narodowej Oficyny Śląskiej.

74 „Przekład nie jest bezstronny/obiektywny — i może być używany jako instrument narzucania wartości hegemonu, legitymizacji *status quo* i eliminowania myśli lub zachowań niepożądanych i [jako instrument — K.P.] produkcji wiedzy, by

Literatura*

- Álvarez R., Carmen-África Vidal M., 1996: *Translating: A Political Act*. W: R. Álvarez, M. Carmen-África Vidal, eds.: *Translation, Power, Subversion*. Clevedon, Multilingual Matters LTD, s. 1—9.
- Anderson B., 1997: *Wspólnoty wyobrażone. Rozważania o źródłach i rozprzestrzenianiu się nacjonalizmu*. S. Amsterdamski, przeł. Warszawa, Fundacja im. Stefana Batorego—Kraków, Znak.
- Belmar G., 2017: *The Role of Translation in the Revitalization Process of Minority Languages: the Case of Basque*. „Darnioji daugiakalbystė/Sustainable Multilingualism”, no. 10, s. 36—54.
- Billczewski T., 2014: *Imagi-natio. Przekład a wspólnota wyobrażona*. „Poznańskie Studia Polonistyczne. Seria Literacka”, nr 23, s. 63—77.
- Bjork J., Kamusella T., Wilson T., Novikov A., eds., 2016: *Creating Nationality in Central Europe, 1880—1950. Modernity, Violence and (Be)longing in Upper Silesia*. New York, Routledge.
- Castro O., Mainer S., Page S., 2017: *Introduction: Self-Translating, from Minorisation to Empowerment*. W: O. Castro, S. Mainer, S. Page, eds.: *Self-Translation and Power: Negotiating Identities in European Multilingual Contexts*. London, Palgrave Macmillan, s. 1—22.
- Chakravarty J., ed., 2003: *Indian Writing in English. Perspectives*. New Delhi, Atlantic Publishers.
- Cole A., Harguindéguy J.-B.P., eds., 2014: *The Politics of Ethnolinguistic Mobilization in Europe. Language Matters*. New York, Routledge.
- Czesak A., 2012: *Kompetencje tłumaczy na język śląski*. W: M. Piotrowska, A. Czesak, A. Gomola, S. Tyupa, red.: *Kompetencje tłumacza. Tom dedykowany prof. dr hab. Elżbiecie Tabakowskiej*. Kraków, Tertium, s. 159—166.
- Czesak A., 2015: *Współczesne teksty śląskie na tle procesów językotwórczych i standaryzacyjnych współczesnej Słowiańszczyzny*. Kraków, Księgarnia Akademicka.

»przysłużyć się« (represyjnej) władzy, często w subtelny i niezauważalny (i dlatego bardzo efektywny) sposób. Jednakże może też stać się działalnością umożliwiającą tłumaczom celowe opowiedzenie się po stronie praktyk oporu w określonym czasie historycznym i w danej sytuacji społeczno-historycznej» (przeł. — K.P.). O. Castro, S. Mainer, S. Page, 2017: *Introduction: Self-Translating...*, s. 4 (podkreśl. — K.P.). Por. R. Álvarez, M. Carmen-África Vidal, 1996: *Translating: A Political Act*. W: R. Álvarez, M. Carmen-África Vidal, eds.: *Translation, Power, Subversion*. Clevedon, Multilingual Matters LTD, s. 1—9.

* W bibliografii ze względu na formalnych nie zamieszczono autorów prawnych, raportów, tekstów literackich, publicystycznych i popularnonaukowych; ich opisy bibliograficzne można znaleźć w przypisach.

- Czesak A., Kąś J., Koziara S., Przybylska R., Przyczyna W., Synowiec H., Włodzyga P., Wróbel R., 2006: *Uwagi o współczesnych przekładach Biblii na język polski*. „Ruch Biblijny i Teologiczny”, nr 2, s. 144—154.
- Dołowy-Rybińska N., 2011: *Języki i kultury mniejszościowe w Europie: Bretończycy, Łużyczanie, Kaszubi*. Warszawa, Wydawnictwo UW.
- Drong L., 2013: *Post-Traumatic Realism: Representations of History in Recent Irish Novels*. W: E. Łukaszyk, K. Chruszczewska, eds.: *Colloquia Humanistica*. Vol. 2: *Minor Languages, Minor Literatures, Minor Cultures*. Warsaw, Institute of Slavic Studies Polish Academy of Science, s. 19—35.
- Even-Zohar I., 2009: *Miejsce literatury tłumaczonej w polisystemie literackim*. M. Heydel, przeł. W: M. Heydel, P. Bukowski, red.: *Antologia teorii przekładu literackiego*. Kraków, Znak, s. 197—203.
- Geisler R., 2015: *Fenomen śląskiej etniczności jako postkolonialna emancypacja*. „Pogranicze. Polish Borderlands Studies”, t. 3, nr 2, s. 105—116.
- Gerlich M.G., 2010: „*My, prawdziwi Górnoślązacy...*”. *Studium etnologiczne*. Warszawa, Wydawnictwo DiG.
- Gładkova H., 2008: *Identyfikacje języka jako obraz identyfikacje naroda (symboly, nastroje, postoje a realita)*. W: S. Gajda, red.: *Tożsamość a język w perspektywie slawistycznej*. Opole, Wydawnictwo UO, s. 97—114.
- Hofmański W., 2015: *Język — tożsamość — komunikacja*. „*Slavia Occidentalis*”, t. 72 (1), s. 27—37.
- Houston M., Kramarae Ch., 1991: *Speaking from Silence: Methods of Silencing and of Resistance*. „*Discourse and Society*”, vol. 2, no. 4, s. 387—399.
- Juvan M., 2014: *Literatura światowa a przekład*. A. Muszyńska-Vizintin, przeł. „*Przekłady Literatur Słowiańskich*”, t. 5, nr 1, s. 36—38.
- Kamusella T., 2013: *The Silesian Language in the Early 21st Century: A Speech Community on the Rollercoaster of Politics*. „*Die Welt der Slaven*”, no. 58 (1), s. 1—35.
- Klekot E., 2014: *Samofolkloryzacja. Współczesna sztuka ludowa z perspektywy krytyki postkolonialnej*. „*Kultura Współczesna*”, nr 1, s. 86—99.
- Michna E., 2008: *Śląskie i karpackorusińskie dylematy tożsamościowe. Aspiracje narodowe śląskich i karpackorusińskich liderów etnicznych. Próba analizy porównawczej*. W: A. Sakson, red.: *Ślązacy, Kaszubi, Mazurzy i Warmiacy — Między polskością a niemieckością*. Poznań, Instytut Zachodni, s. 415—435.
- Michna E., 2014: *Odrębność językowa małych grup etnicznych i jej rola w procesach walki o uznanie oraz polityce tożsamości. Analiza porównawcza sytuacji Rusinów Karpackich i Ślżaków*. „*Studia Humanistyczne AGH*”, t. 13 (3), s. 115—130.
- Michna E., 2015: *Pomiędzy odzyskiwaniem pamięci a „odpominaniem”. II wojna światowa i Tragedia Górnośląska w narracjach dążących do emancypacji*

- liderów śląskich*. „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Etnograficzne”, t. 43, z. 1, s. 1—12.
- Momot A., 2016: *Gwara śląska jako tworzywo językowe „tłumaczeń” literatury światowej*. „Socjolingwistyka”, t. 30, s. 61—71.
- Mysłiwiec M., 2013: *Ślōnskö godka — przaśny folklor czy język regionalny?* „Przeгляд Prawa Konstytucyjnego”, nr 3, s. 99—120.
- Oslislo-Piekarska Z., 2015: *Nowi Ślązacy. Miasto — dizajn — tożsamość*. Katowice, ASP.
- Patrick D., 2010: *Language Dominance and Minorization*. W: J. Jaspers, J.-O. Östman, J. Verschueren, eds.: *Society and Language Use*. Amsterdam, John Benjamins Publishing Company, s. 176—191.
- Pospiszil K., 2018: *Literatury przepływów? Kilka uwag o literaturach etnolektalnych*. „Anthropos?”, nr 27, s. 137—151.
- Read P., 1994: *Post-Colonialism and the Native Born*. „Canadian Journal of Native Studies”, vol. 14, no. 2, s. 377—390.
- Sadana R., 2012: *English Heart, Hindi Heartland. The Political Life of Literature in India*. Los Angeles, UC Press.
- Siuciak M., 2012: *Czy w najbliższym czasie powstanie język śląski?* „Poznańskie Studia Polonistyczne. Seria Językoznawcza”, t. 19, z. 2, s. 31—44.
- Smith A.D., 2009: *Etniczne źródła narodów*. M. Głowacka-Grajper, przeł. Kraków, Wydawnictwo UJ.
- Szmeja M., 2017: *Śląsk — bez zmian (?)*. *Ludzie, kultura i społeczność Śląska w perspektywie postkolonialnej*. Kraków, Nomos.
- Szul R., 2012: *Kwestia językowa w dziejach. Zarys problematyki*. „Studia z Geografii Politycznej i Historycznej”, t. 1, s. 69—94.
- Szul R., 2014: *Kwestia językowa a kształtowanie się politycznej mapy Europy i świata. Tendencje ogólne i najnowsze zmiany*. „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Geographica Socio-Oeconomica”, nr 17, s. 31—62.
- Wicherkiewicz T., 2011: *Języki regionalne w Europie Środkowo-Wschodniej — nowa jakość w polityce językowej, nowy wymiar tożsamości*. „Język, Komunikacja, Informacja”, nr 6, s. 71—78.
- Wilson T.M., Donnan H., 2005: *Territory, Identity and the Places In-Between. Culture and Power in European Borderlands*. W: T.M. Wilson, H. Donnan, eds.: *Culture and Power and the Edges of the State. National Support and Subversion in European Border Regions*. Münster, LIT Verlag, s. 1—30.
- Wyderka B., 2004: *Język, dialekt czy kreol?* W: L.M. Nikjowski, red.: *Nadciągają Ślązacy. Czy istnieje narodowość śląska?* Warszawa, Scholar, s. 187—215.

Karolina Pospiszil

Community-Creating Function of Translation Case of Twenty-First-Century Translations into Upper-Silesian

SUMMARY | Culture plays a significant role in creating, reinforcing and enhancing ethnic community. The article discusses the said issue by focusing on the use of a minority language in a literary translation. The use of a minority language — not only in public discourse or in literature, but also in translation, is a political act, especially from the vantage point of postcolonial approach/theory. Similar issues are taken into account regarding minority groups' narratives/subaltern narratives in expressed majority/dominant language. The author gives an account of the processes of politicizing translation based on the example of translations into Upper-Silesian published after 1989.

KEYWORDS | Upper-Silesia, community, minority language, subversion, struggle for acceptance, power

Karolina Pospiszil

Spółnototwórczy wymiór przekładu Casus XXI-wiecznych przekładów górnoślōnskich

STRESZCZYNIE | Artykuł ōmōwiō problem kulturowego sparcia zjawisk, co tworzōm spōlnotã, bez skupiynie sie na roli uŷycia mōwy myŷszij/myŷszōciowyj w przekładzie dzieł literackich. Niy ino uŷywanie w ŷyciu publicznym i w literaturze mōwy myŷszij, ale tyŷ przekłady z tyj mōwy i na tã mōwã sōm aktym politycznym — nojbarzij jak wejdzrimy na te działania z perspektywy postzaleŷnoŷciowyj. Podobnie je, jak w mōwie wyŷszōci wypowiadane sōm doŷwiadczenia spōlnoty myŷszij. Te procesy „upolityczniŷniō” przekładu i znaczyniō składu przekłōdanych dzieł dŀo budowaniō spōlnoty autorka ōmōwiō na przykłdzie przekłōdōw dzieł twōrcōw górnoślōnskich — nojbarzij tych wydanych po 1989 r.

ISTE SŁOWA | Gōrny Őlōnsk, spōłecznoŷć, jynzyk myŷszōciōw, subwersyjō, walka ō uznanie, władza

KAROLINA POSPISZIL | doktor, adiunkt w Katedrze Literatury Porōwnawczej Uniwersytetu Őlōskiego; badaczka literatur pogranicza oraz literatur regionalnych w Europie Őrodkowej. Zajmuje się przede wszystkim pograniczem polsko-czeskim oraz literaturã górnoślōnskã. Do jej innych zainteresowaŷ naukowych naleŷã: geokrytyka, geopoetyka, regionalizm, literatury mniejszoŷci kulturowych, etnicznych i narodowych, kwestie toŷsamoŷci kulturowej. Autorka między innymi ksiãŷki *Swojskoŷć i utrata. Obraz Gōrnego Őlōska w polskiej i czeskiej literaturze po 1989 roku* (2016) oraz artykułōw publikowanych między innymi w „Bohemistyce”, „Postscriptum Polonistycznym”, „Studia Slavica”, „Roczniku

Komparatystycznym” oraz w monografiach wieloautorskich; współredaktorka między innymi: dwóch tomów serii *Polonistyka na początku XXI wieku. Diagnozy — koncepcje — perspektywy* (t. 1: *Literatura polska i perspektywy nowej humanistyki*, t. 2: *Literatura (i kultura) polska w świecie*) (2018), tomu *Adaptacje III. Implementacje, konwergencje, dziedziczenie* (2018), publikacji *Barańczak. Postscriptum* (2016).